

SİDDHARTHA HERMANN HESSE

Çeviren: Kâmuran Şipal

İnceleyen: Mevlüt Baki Tapan

Hermann Hesse – Siddhartha

“Bilgi bir başkasına aktarılabilir, bilgelikse hayır. Bilgelik keşfedilebilir, bilgelik yaşanabilir, bilgelik el üstünde taşıyabilir insanı, bilgelik mucizeler yaratabilir ama bilgelik anlatılamaz ve öğretilemez.”

Tarihe isimlerini altın harflerle kazımayı başaran büyük yazarların birçoğunun da eserlerinde ve yaşamlarında ele aldığı, romanlarına konu edindiği insanın bendini arayışı ve nefsiyle mücadelesini en belirgin ve akıcı bir dille ele alan yazarların başında nitekim Hermann Hesse gelmektedir. Siddhartha adlı romanda Budizm'in temel felsefesi ve insanın bendini arayışı en güzel biçimde anlaşılmaktadır. Siddhartha, Hermann Hesse'nin Buddha yani Siddhartha Gautama'nın hayatını konu alan, Budizm felsefesinin içrek yönlerini uzmanlıkla işleyen yazarın en ünlü eseridir.

Romanın başkahramanı olan Siddhartha, arkadaşı Govinda'yla beraber Nirvana'ya ulaşmanın ve hakikati bulmanın gayretiyle yollara düşmüşlerdir. Bir prens olan Siddhartha'nın babasının yanından çekilip, ormanlara çekilmesi ve sürüp giden hayatının anlatıldığı roman Budizm felsefesiyle harmanlanmıştır. Okuru başkalaştıran, sorgulamaya ve arayışa yönelten eşsiz bir eserdir.

Romanın Özeti

Roman kahramanı Siddhartha, tıpkı Buddha gibi bir prentir. Gerçek bilgiye ulaşmak için babasının uzun süreli direnişine aldırmayarak sarayını, gençliğini ve ailesini geride bırakarak ormanlara çekilir. Gezgın bir dilenci olarak yaşamını sürdürdüğü uzun bir dönemin ardından Buddha ile karşılaşır ve aralarında uzunca bir sohbet geçer. Buddha ona, Budizm'in içrek yapısını ve felsefi derinliğini anlatır. Uzun meditasyon denemelerinden sonra aradığını tam olarak bulamamanın verdiği bıkkınlıkla hedefine götüreceği aracı değiştirerek bir kente yerleşir ve ticaretle uğraşmaya başlar. İleri yaşlarında içindeki boşluğun baskısıyla birlikte yaşadığı kadını, varlığını henüz bilmediği çocuğunu ve edinmiş olduğu tüm servetini geride bırakarak yeniden kaçınık yaşama geri döner.

Siddhartha daha sonra bir ırmağın kıyısında kayıkçılık yapan -insanları ufak bir para karşılığında karşıdan karşıya geçiren- yoksul bir kayıkçı olan Vasudeva'nın yanına

yerleşir. Vasudeva Siddhartha'ya gerçek bilgiye ve aydınlanmaya ulaşabilmesi için kılavuzluk edecektir. Romanın sonunda Siddhartha ırmakta gerçek bilgiyi bulur ve aydınlanır. Romanda açıklanmaz ama Vasudeva, Sanskritçe'de "ırmak tanrısı" anlamına gelmektedir.^[1]

Romanın Bölümleri

Roman birden fazla bölümden meydana gelmektedir ve her bölüm kendine has başlıklarla okurun karşısına çıkmaktadır. Her bölüm kendince bir öyküyü, kendince bir görüşü ve fikri benimsercesine okura sunulmuştur.

Brahman Siddhartha

Bu bölüm romanın başkahramanı olan Siddhartha adlı Brahmanı ve arkadaşı Govinda'yı anlatmaktadır. Herkes tarafından sayılan, sevilen Siddhartha, hayatını her insanın içinde var olan Atman'ı, yani canda bütünlüğü aramaya adanmıştır. Bölüm sonuna kadar başkahraman Siddhartha ve arkadaşı Govinda etrafıca işlendiği için okur tarafından artık iyice tanınmaktadır.

Samana Siddhartha

Canda bütünlüğü, bendini aşmayı arzulanışı sebebiyle Siddhartha Brahmanlığı bırakması gerektiği kanısına varır. Bu bölümde Siddhartha'nın Brahmanlıktan vazgeçip bir Samana, gezgin bir çileci ve dilenci olması gerekliliği söz konusudur. Fakat bir süre sonra samanayken hayatın onu hedefine ulaştıramayacağı kanısına varır. Arkadaşı Govinda ile beraber Buda Gotama'nın yanına giderler. (Hesse bu kelimeyi Pali dilinde yazıldığı gibi yazmayı tercih etmiştir; Gotama, bu kelime Sanskritçede Gautama diye yazılmaktadır.^[2]) Siddhartha Buda öğretisini kabullenemez ve kendisine farklı bir öğretici aramaya karar verir. Arkadaşı Govinda Buda'nın yanında kalırken, o farklı diyarlara, farklı hayatlara açılmaya koyulur.

Siddhartha çocuk insanların yanında

Bu bölümde Siddhartha'nın doğayı ve doğal güzellikleri oldukça fazla ve iyi derecede gözlemlendiği anlatılarak başlar. Irmak'ta bir kayıkçıyla karşılaşır ve Vasudeva adlı kayıkçı, onu karşıya karşılık almaksızın geçirir. Bu esnada aralarında kısa bir konuşma geçer. Konuşmanın içeriğinde kayıkçı bir kehanet öne sürmüştür ve

¹ Siddhartha Roman, Wikipedia-tr, Erişim: 15.03.2015, ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_\(roman\)\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_(roman)))

² Siddhartha Roman, Wikipedia-tr, Erişim: 15.03.2015, ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_\(roman\)\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_(roman)))

bu kehanete göre Siddhartha bir gün bu ırmağa geri dönecektir. İrmaktan geçip büyük şehre varır. Şehirde hayat kadını Kamala adlı güzel biriyle karşılaşır ve ondan kendisine öğretmenlik yapmasını ister. Kamalanın onla birlikteliği ve öğretmenliği sürdürmesi için istekleri vardır. Siddhartha, Kamala'nın isteklerini yerine getirmek ve onun öğretmenliğini kazanmak için tüccar olur. İlk başlarda etrafındaki insanların durumu ona garip gelir. Paraya taparcasına çalışan insanları kendince “Çocuk İnsanlar” olarak adlandırır. Ancak günler geçtikçe onun bu hali kibre dönüşür ve o da çocuk insanlar gibi oluverir. Rezilliğin ve dünya zevklerinin cazibesine aldanıp kendini kaptırdığı bir sırada ilginç bir rüya görür ve bu rüya onu kendine getirir.

Bunun üzerine Siddhartha, Kamala'nın hamile olduğundan habersiz onu ve tüccar arkadaşı Kamuswami'yi bırakıp, şehri terk eder. Hayatın bir döngüden ibaret olduğu kanısı içinde tekrar evvelki gördüğü ırmağa geri döner. Nirvana'ya varma amacından saptığının farkına vardığında neredeyse ırmakta boğulma sürecindedir. Bir müddet sonra uykuya dalar. Uyandığında yanı başında kendisinin Siddhartha olduğundan habersiz eski arkadaşı Keşiş Govinda'yı bulur.

Govinda da henüz bir Buda olamamış ve budanın yanına gitmektedir. Siddhartha, Govinda'nın yanında şimdiye kadar yaşadıklarını gözünün önüne getirir: “O Brahman Siddhartha nereye gitti?”, “O Samana Siddhartha'ya ne oldu?”, “O zengin Siddhartha nerede şimdi?”, “Ölümlü nesnelere hızlı bir değişim içindedir, Govinda, biliyorsun bunu.” (Siddhartha, Şipal Kamuran, Can Yayınları, 2006, 7.Basım, s. 97/98). Siddhartha inzivaya dalar ve bir zamanlar Gotama'nın yanından ayrıldıktan sonra nasıl bir haldeyse, şimdi de onu tekrardan gelişiminin tam başında durduğunu ve yeni bir hayatın başında olduğunu hisseder. Öğretilen bilginin hiçliği hakkındaki bilgisi ve kısmen deneyimin önemi ona önceye göre daha açık bir şekilde malum olmuştur. Bu zamana ilişkin düşünceleri birçok bakımdan onu Gotama'nın yanında kalmaya zorlayan şeylerin uygunluğunu oluşturur; ancak bu uygunluklar o zamanlar daha çok kuramsal düşüncelerken Siddhartha bu düşünceleri dünyayı tanıdıktan sonra tecrübe eder.^[3]

³ Siddhartha Roman – Çocuk İnsanlar, Wikipedia-tr, Erişim: 15.03.2015, ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_\(roman\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Siddhartha_(roman)))

Kayıkçı Siddhartha

Kendine gelmeye tekrar karar veren Siddhartha ırmağa geldiğinde tekrar evvelden karşılaştığı kayıkçı Vesudeva ile karşılaşır. Aydınlığa ulaşmış Vesudeva ona kendisiyle kalmasını teklif eder. Teklifi kabul eden Siddhartha, Vesudeva'dan ırmağın sesini dinlemeyi ve ırmağın nasıl rehberlik ettiğini öğrenir.

Baba Siddhartha

Siddhartha kayıkçılık yıllarını geçirirken ölen Gotama'nın yanına giden bir zamanlar hayat kadını olan sevgilisi Kamala ile karşılaşır. Bir yılanın sokması sonucu ölümlü burun buruna olan Kamalanın yanında bir de erkek çocuğu vardır. Siddhartha kendisiyle aynı ismi taşıyan oğlunu yanına alır. Fakat oğlu lüks şehir hayatına alışmıştır ve babasına pek huzurlu günler geçirtmemektedir. Küçük Siddhartha babasının öğretilerini kabullenmez ve gizlice bir gece ırmağın karşısına geçip, oradan kaçır.

Siddhartha, arkadaşı ve öğreticisi Vesudeva'nın öğütlerine aldırış etmeden oğlunun peşine düşer. Bu takibin asıl amacı onu durdurmak değil, onu son bir kez daha görebilme arzusuydu aslında. Yıllar evvel aşık olduğu Kamala'yla karşılaştığı yerde oğlunun ardından gitmeyi bırakıp geri döner. Yıllar sonra eski arkadaşı Govinda ile tekrar karşılaşır. Bu karşılaşmada uzun ve mana dolu sözcüklerin dizelendiği eşsiz bir öğretici sohbet başlar. Siddhartha'nın bu sohbette artık ermiş olduğu, amacına ulaştığı ve bilgeliğe adım attığı görülmektedir. Arkadaşı da amacına, ermişliğe ulaşmıştır ve hala arayışlarını da devam ettirmektedir. Fakat Siddhartha'nın sözlerine anlam verememektedir, çünkü o bilindik bir mantığın ötesinde nesnelere varlık alemine, onların her birinde bir ilim, aşk ve sevgi bulunduğunu belirten sözler söylemektedir. Örnek olarak da sert ve sıradan bir taşı göstermektedir.

Kitabın sonralarına doğru, oğlundan koptuğu bölümlerde etkileyen bir sahne gözler önünde adeta canlanmaktadır. Irmakta kayıkla giderken birden ırmağa dalıp bakabilir. Derin düşüncelerde ufuklara, yıllara gider. Irmakta her şey sırasıyla yansımakta ve derinden Siddhartha'ya gülmektedir. Irmakta yansıyan bir adamı görür son olarak. Yansıyan adamın kendisi olduğunu görür. Kendisinin babasına ne kadar da çok benzediğini görür ve oracıkta yıllara doğru yolculuğu kısaca başlar. Bir zamanlar o da babasını şuanda kendi oğlunun onu öylece bıraktığı gibi bırakıp gitmiştir. Artık babasından haber alamamıştı. Muhtemelen de artık hayatta değildi.

Romanın etraflıca incelenmesi

Kitabın çok şık bir dilinin olması belki de doğu felsefesinin naifliğinden ve sadeliğindedir. Kitaba başlamakla farklı ufuklara doğru yolculuğa çıkılmaktadır. Kitap öyküsünde okuru alıp farklı diyarları dolaştırırcasına farklı kültürlerle dair ilginç pek çok şey öğretmektedir. Okuru öğrenirken sürekli araştırmaya itmektedir. Hint ve Budizm kültürüne dair sunduğu öğretici yaklaşımıyla, öğrenme eğilimi sürekli olarak öncelikli teşvik unsuru olarak görülebilir. Kişiye bendini, nefsin ve kendini sorgulamayı öğretmekle beraber fazlasıyla sorgulamaya da teşvik ediyor. Öncelikle üç yüce edimi tanıma olanağı sunuyor; Oruç tutmak, yürümek ve düşünmek. Yürüme eğilimi kitapta bekleme eğilimiyle de verilmektedir. İslam dinin temel ibadetlerinden olan, Oruç tutma eğilimi kitapta öyle işlenmiş ki, farklı bir bakış açısı kazandırıyor adeta insana ve insanlığa. Bu durum haliyle okuru Budizm inancından koparıyor zaten. Okur kendi kültürüyle bu sayede bir fark göremiyor. Yazar evrensel dili yakalamayı iyi başarmış. Romanda iki defa buluşma noktası konumunda verilen Irmak ilahi bir temsil niteliğinde gibi.

Irmağın ve iki yakası arasındaki geçişi sağlayan kayığın hem Budizm, hem insanlığın iç dünyası ve de temel mana bakımından da ayrıca bir önem arz ettiği kanaatindeyim. Belki yaşamı, belki bir insanın gün içindeki durumunu, belki de daha farklı imgeleri temsil etmektedir. Ayrıca kayıkçı Vesudeva isminin de "Irmak Tanrısı" anlamına gelmesi farklı bir mana uyandırmaktadır kişide.

Irmak aslında yaşamı, dünyayı da anlatmaktadır. Bir yanı zenginleri, diğer tarafı fakirleri anlatır aslında, bir tarafı bilgeleri diğer tarafı cahilleri anlatabildiği gibi. Dünyevi zevklerde yok olanları, dünyevi zevklerden uzak mutlu yaşayanları anlatıyor olabileceği gibi. Siddhartha'nın oğlunun gittiği yaka, şehrin bulunduğu yaka dünyevi bedbaht zevkleri anlatırken, diğer yakası Nirvana'ya, yani kutsala veya hakikate varılan yeri, bunu gerçekleştirenlerin olduğu makamı temsil eder. Kendini dünyaya kaptıranlarla soyutlayanlar diye bir ayırım anlaşılırsa, bu da cennet ve cehennemi anlatmaz mı bize?

Siddhartha ırmağın her iki tarafında da yaşamadan aydınlanamıyor. Burada yazar her ikisinin de yaşanılarak ancak kavranılabileceğini gösteriyor, bir diğer yandan da ne olursa olsun huzurun ve mutluluğun yaratıcıda var olabileceğini, gerçeğin ancak onda bulunabileceğini ve hakikatin de ancak o olduğunu anlatır gibi aslında yazar.

Siddhartha kayıkçı Vesudeva'nın yardımıyla kurtuluşa eriyor ve ermiş oluyor. Vesudeva Sankritçede Irmak tanrısı anlamına geldiğini dile getirmiştik. Bu durum bizim kendi felsefemizde, tasavvuf ilminde mürşidi kamil'i temsil ettiği söylenebilir. İnsanın bir mürşidi kamil'e varmadan kurtulamayacağını da anlatabilir. Arkadaşı Govinda ve diğer keşişlerin budaya varma arzularını günümüzde farklı tarikat, görüş, ideoloji vs. olarak görürsek, bu durumda Vesudeva ise nirvana'ya yani tanrıya varmaya yardımcı olacak bir kişi, bir öğretici olduğu kanısına varılabilir. Bu kişi ister, bir mürşit, ister bir peygamber olarak görülsün asıl kanı bir rehberin olması gerekliliğidir. Diğer insanları kendilerinden küçük gören Samanalar farklı fikirlere

sahip cemaatler olarak algılanabilir. Siddhartha ise onlardan farklı olarak yaratıcıya olan sevgisi sebebiyle nesnelere, varlıkları, her şeyi yaratılmış olmaları ve yaşıyor olma durumlarından ötürü sevmektedir. Buradaki mantık bize aslında Yunus Emre'nin şu sözlerini hatırlatmaktadır. "Yaratılanı severim yaratandan ötürü..."

Kitap ayrıca defalarca farklı yollarla vurguladığı bir hususa özellikle değinmektedir. Bu da aydınlanmanın yol gösterici olarak nitelendirdikleriyle değil, bizzat kişinin kendice kendi yolunu, kendi çıkarımlarıyla bulmaya çalışmasıyla gerçekleşebilmesidir. Romanda güler yüz her ne olursa olsun değişmeyen bir nitelik ve aydınlanmışlığın bir belirtisi gibi yansıtılmıştır. Derinliğin dışında bir babanın evladına olan karşılıksız sevgisi ve bu sevginin ancak bir baba olduğunda anlaşılabilirliğini de en güzel örnekle anlatmıştır.

Romanda her üslup, her imge ve sözcük kendince bir mana ifade etmektedir. Budizm felsefesine yüzeysel değinilerek ele alınan ve tüm insanlığı nesillerce ilgilendirecek olan insanın kendini arayışı hususu İslami felsefe içerisinde de derinlemesine incelenmiş ve birçoklarca irdelenmiştir. Hermann Hesse dışında Alman yazar J. W. Von Goethe, Thomas Mann gibi yazarlar da bu tarz hususlara değinilen eserler kaleme almıştır. İslam felsefesinin temelini oluşturan tasavvufta en belirgin şahsiyetler; Hz. Mevlana, Yunus Emre, Gazali, Fuzuli, Tebrizi gibi önde gelen şair, zat ve din alimleridir.

Siddhartha adlı romanın büyüklüğünü ve muazzamlığını Henry Miller şu sözlerle ifade etmiştir.

"Genel olarak herkesçe kabul edilen Buddha imgesini aşan bir Buddha yaratmak, daha önce eşine rastlanmamış büyük bir başarıdır. Benim gözümde Siddhartha, Kutsal Kitap'tan kat kat üstün bir ilahtır."

Romanın temel bilgileri

Siddhartha adlı romanın yazarı 1877 Almanya doğumlu, İsveç asıllı Hermann Hesse'dir. Hermann Hesse 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü almıştır. Yazarın toplam 23 kitabı bulunmaktadır. Roman 148 sayfa olup, Can yayınları tarafından yayınlanan roman, Kamuran Şipal tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Muazzam bir Türkçe romanda söz konusudur.

Romanın başkahramanı Siddhartha'dır. Yardımcı kişiler; Govinda, Kamala, Vesudeva ve Kamaswami'dir. Romanda üçüncü şahıs anlatım vardır. Romanın dili Almanca'dan çeviri olmasına rağmen, Türkçe yazılmış gibi akıcı ve sadedir. Genellikle betimleyici bir anlatım türü kullanılmıştır. Türü; Tarihi Roman olarak görülmektedir. Ancak içerik bakımından okurun görüş ve fikirlerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu durumlar göz önünde bulundurulursa, felsefi, tarihi ve dini vb. türler, romana

yakıştırılabilir. Romanın ana fikri, dünyevi zevk ve şatafatların insanı ne denli gerçeklikten ve kendi öz doğasından uzaklaştırdığının, bilgeliğin asla öğretilmeyeceği, ancak sadece bilginin öğretilbileceği hususudur.

“Bilgi bir başkasına aktarılabilir, bilgelik ise asla. Bilgelik keşfedilebilir, yaşanabilir ama öğretilemez.” diyor Siddhartha. Ne kitabın, ne Siddhartha'nın ne de Hesse'nin bilgelik öğretme gibi bir niyeti yok. Kayıkçı Vasudeva'nın da Siddhartha'ya dediği gibi “Nehri dinle, o sana her şeyi anlatacak.”. Kendinizi nehrin akışına bırakın ve bu eseri okuyun diyebilirim sadece.^[4]

Romana dair eleştiriler

Roman kusursuz gibi görünse de yine birileri tarafından eleştirilere maruz kalacaktır. Yaratıcı dışında fani olan her şey kusurlu olabileceği gibi, insanın yaptığı her şey de elbet kusurlu olacaktır. Bu durum ise insan yapımı eser ve varlıkların eleştiriyeye maruz kalmasını haklı kılmaktadır.

Eser muazzam bir yapıt olarak görülebilir. Ele aldığı Budizm felsefesini de oldukça iyi işlediği söylenebilir. Ancak insanın bendini aşmasının, nefesine karşı olan savaşını yenmesinin yolunu pek açıklayıcı olarak anlattığı pek düşünülmemelidir. Budizm felsefesi dışındaki görüş ve felsefelerce yetersiz görülebileceği gibi, yanlış olduğu kanısına da yer verilebilir. Aslında tüm felsefe, görüş ve insanlığın öğretilerinin ortak olduğu insanın kendi doğası ve nefsi ile olan ihtirası her zaman ilgi görecektir ve doğruluk payına sahip olacaktır. İslami felsefeye göre Tasavvufta aranılması gereken bu durum, Budizm'de Samanlık, Brahmanlık gibi görüşlerle yansıtılmıştır.

Roman çok uzun olmamasıyla beraber cümleleri çok kısa değildir. Felsefi bir türe ve içeriğe sahip olması nedeniyle cümleler oldukça uzundur. Fakat akıcı ve anlaşılır bir yapıda kaleme alınmıştır. Basit dille yazılan ve bir o kadarda sıkıcı bir hikayesinin olduğunu düşünen okurlarda vardır. Bu kaniya varanların çoğunluğu kitabı başlarında yorumlamakta ve devam etmemeyi tercih edenlerdir. Kitap yarıldığında güzelleşmekte ve bitiminde anlam kazanmaktadır.

Romanın tek cümleyle tanıtılmasına vesile olacak cümleleri Ayda V. Gani şöyle yapmaktadır;

⁴ Siddhartha Üzerine Bir İnceleme, İlkay Gürçay Hüsmüllü, Fikiryolu.net.

Bana göre "*Siddhartha*" evrenin dingin sesidir. "*İçinizi boşaltın ve evrenin içinize nüfuz etmesine izin verin. O zaman huzuru ve manayı tanıyacaksınız*"ı anlatan güçlü bir kitaptır.^[5]

Hıristiyan misyoner bir aileden gelen, tutucu ve entelektüel bir aile ortamı içinde büyüyen, Almanya doğumlu, köken olarak Rus asıllı yazardır Hermann HESSE. Ailesiyle yaşadığı sorunlar sonucunda intihar girişiminde bulunduktan sonra bir enstitüye yatırılmıştır. Bu sırada Jung'un öğrencisi tarafından tedavi edilirken, ruhbilime ve Jung'a duyduğu ilgi iç dünyasını zenginleştirmiştir. Ailesinin tutucu tavırları, yaşadığı baskılar onu ailesinden uzaklaştırmış ve yazar kendi ayakları üzerinde durmak, kendi yolunu bulmak için epey uğraş vermiştir. Hint ve Budist felsefeye olan ilgisiyle tanınan yazar, 1946 yılında Siddhartha adlı bu eseriyle Nobel ödülü almıştır.

"Akıcı ve okunması kolay olsa da, Siddhartha yazımı kadar, anlaşılması da zor olan bir kitaptır." Cümlesi kitabı tek cümleyle ifade etmektedir.

Kitabın çevirmeni Kâmuran Şipal

1926 Adana doğumlu, Türk romancı, öykü yazarı ve çevirmendir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili Bölümü'nü mezundur. Franz Kafka, Alfred Adler, Ingeborg Bachmann, Wolfgang Borchert, Heinrich Böll, Alfred Brauchle, Bertolt Brecht, Max Brod, Elias Canetti, Sigmund Freud, Gustav Hans Graber, Günter Grass, Carl Gustav Jung, Thomas Mann, Rainer Maria Rilke, Robert Musil, Bernhard Zeller, Hans Zulliger ve Hermann Hesse gibi yazarlardan Almancadan Türkçeye çeviriler yapmıştır. İstanbul'da yaşamaktadır. Prensip olarak röportaj vermediği söylenmektedir.^[6]

Mevlüt Baki Tapan

⁵ Ayda V. Gani, Neokur.com.

⁶ Ünal Şen, Figen, *Okur beni yazdıklarında bulur...* Vatan Kitap. 6 Mart 2010. & Kamuran Şipal, Yazar, Wikipedia-tr. Erişim: 15.03.2015, (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2muran_%C5%9Eipal)